

Шкурат І.В.

Університет Григорія Сковороди в Переяславі,
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ» ЯК СКЛАДНИКА ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Стаття присвячена теоретико-методичному обґрунтуванню поняття «міжнародний тероризм». Досліджено сучасний тероризм та встановлено, що він має значні фінансові ресурси, технічну оснащеність та високий рівень організації. Актуальність визначається необхідністю підвищення ефективності заходів боротьби з тероризмом, оскільки забезпечення відповідного рівня безпеки є одним із пріоритетних завдань будь-якої держави. Обґрунтовано, що до небезпечних видів тероризму належать політичний, інформаційний, економічний, соціальний (побутовий), суїцидний, технологічний, кримінальний і антидержавний тероризм. Встановлено, що тероризм можна трактувати як політику і практику досягнення політичної мети за допомогою терору.

Розглянуто основні класифікації тероризму: терор «зверху» і «знизу», політичний, революційний, лівий, правий, сепаратистський, комплексний, кримінальний, патологічний; за територіальною ознакою – міжнародний, внутрідержавний; залежно від злочинної мотивації – політичний, релігійний, націоналістичний, економічний; за формою прояву тероризму – використання з терористичною метою вибухових пристроїв, захоплення повітряного судна та інше злочинне втручання в діяльність цивільної авіації, захоплення морського судна та інше злочинне втручання в діяльність міжнародного судноплавства, захоплення заручників; інші форми тероризму.

Доведено, що причини тероризму є однією з основних проблем у розробці і вдосконаленні правових заходів боротьби з тероризмом: помітне зниження життєвого рівня в поєднанні з безпрецедентно збільшеною соціальною диференціацією; економічна й енергетична криза, зростання цін, інфляція; кризовий стан низки соціальних і професійних груп, особливо військових; зростання безробіття; поширення серед населення зброї, військової підготовки і специфічних військових мотивів; поширення засобами масової інформації ідей і поглядів.

Обґрунтовано, що ефективна боротьба з тероризмом можлива тільки спільними зусиллями всіх членів світової спільноти. При цьому варто враховувати, що вже є значна юридична база у вигляді численних міжнародних конвенцій для боротьби з тероризмом.

Ключові слова: терор, зброя, міжнародний тероризм, суспільство, терористичні організації.

Постановки проблеми. Сучасний тероризм характеризується різко збільшеною технічною оснащеністю, високим рівнем організації, наявністю значних фінансових коштів. Його головна риса – це розмивання меж міжнародного і внутрішнього тероризму. Розширюються зв'язки терористичних організацій із наркобізнесом і незаконною торгівлею зброєю. Помітна динаміка зростання терористичних груп у сучасному світі.

Перед сучасним світом постала дилема суспільного розвитку, пов'язана з новими глобалізаційними викликами, одним з яких є глобальний тероризм. Якщо раніше в умовах «холодної війни» спостерігалось зближення між окремими державами, які досить часто сповідували принци-

пово різні фундаментальні цінності, то нині формується новий світовий порядок, який роз'єднує держави й активізує тероризм [3, с. 5]. Усе вищевикладене пояснює актуальність і значущість дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню цієї проблематики присвячені роботи аналітиків Світового банку і відомих зарубіжних учених, таких як С. Хантінгтон і С. Хоффман. Українські вчені В. Антипенко, В. Крутов [6], В. Ліпкан, С. Телешун [9], В. Литвинов [7] та ін. у роботах розглядали сутність значення поняття «тероризм» та його роль в українському суспільстві. О. Богданов [1] і Л. Кормич [5] досліджували специфічні види тероризму в епоху діджи-

талізації. Концептуальний аналіз тероризму як виклику суспільному розвитку розглядала у працях Р. Войтович [3]. Транснаціональний тероризм, що походить від слабких держав, досліджували Д. Вілкова [2] та ін. Такі вчені, як О. Шевчук [10] і В. Форноляк [6], розглядали міжнародно-правові принципи боротьби з тероризмом та їх значення для забезпечення дотримання прав людини та концептуальні, інституційно-правові засади функціонування суб'єктів боротьби з тероризмом в Україні. Дослідження причин виникнення тероризму та його особливості в інформаційно-психологічному аспекті в контексті філософії безпеки досліджували В. Остроухов [8], М. Присяжнюк [8] та ін.

За наявності значної кількості наукових робіт із питань міжнародного тероризму багато аспектів цієї наукової проблеми залишаються мало розкритими та обґрунтованими. Потребують подальшого дослідження питання міжнародного тероризму в контексті глобалізаційних аспектів.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в з'ясуванні причин тероризму, теоретичних напрацювань щодо визначення, класифікації та методів запобігання тероризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема боротьби з тероризмом нині є однією з найактуальніших. Підтвердженням цьому є те, що питання боротьби з тероризмом було винесено на порядок денний саміту ООН, який відбувся 14–17 вересня 2005 р. [4]. Підставою для такого рішення були широко відомі трагічні події, що відбулися 11 вересня 2001 р. в США, в жовтні 2002 р. в Москві на мюзиклі «Норд-Ост», в березні 2004 р. в Іспанії, у вересні 2004 р. в Беслані, в липні 2005 р. в лондонському метро і постійні теракти в Ізраїлі. Тероризм з'являється там, де суспільство переживає глибокі кризи, насамперед кризи ідеології і державно-правової системи. У такому суспільстві з'являються різні опозиційні групи – політичні, соціальні, національні, релігійні, – які ставлять під сумнів законність державної влади. Тероризм має тенденцію до зростання саме в перехідні етапи життя суспільства і набуває особливої гостроти в період соціальних конфліктів, які мають політичне, економічне, національне, релігійне коріння [8, с. 66].

Всі дослідники одностайні щодо важливості визначення категорії «тероризм», і цих визначень більше 100. Слово «тероризм» похідне від латинського «terror», що в перекладі означає «страх», «жах» [7, с. 644]. Отже, тероризм можна трактувати як політику і практику досягнення політич-

ної мети за допомогою терору. Розроблені десятки класифікацій тероризму. Розрізняють терор «зверху» і «знизу», політичний, революційний, лівий, правий, сепаратистський, комплексний, кримінальний, патологічний і т.д. [2, с. 22].

На Міжамериканській конференції з прав людини (1970 р.), присвяченій проблемам тероризму і захисту від нього населення, було названо три форми тероризму: соціальний, політичний, ідеологічний [1, с. 35].

До небезпечних видів тероризму дослідники зараховують політичний, інформаційний, економічний, соціальний (побутовий), суїцидний, технологічний, кримінальний і антидержавний тероризм. Зарубіжні дослідники виділяють такі види тероризму: психічний і злочинний (Дж. Белл); революційний, субреволюційний і репресивний (П. Уїлкінсон, Р. Шульц); ядерний, економічний, технологічний, екологічний та ін.

Тероризм можна класифікувати:

- за територіальною ознакою – міжнародний, внутрідержавний;
- залежно від злочинної мотивації – політичний, релігійний, націоналістичний, економічний;
- за формою прояву тероризму – використання з терористичною метою вибухових пристроїв, захоплення повітряного судна та інше злочинне втручання в діяльність цивільної авіації, захоплення морського судна та інше злочинне втручання в діяльність міжнародного судноплавства, захоплення заручників, інші форми тероризму [6, с. 57].

Відомий український політолог С. Телешун розрізняє три основних види терору, в основу класифікації чого покладено громадянство терористів і потерпілих від них, а також місце здійснення теракту:

- внутрішній – відповідні дії громадян однієї держави проти співвітчизників на власній території;
- транснаціональний – відповідні дії громадян однієї держави проти співвітчизників на території інших держав;
- міжнародний – відповідні дії груп громадян, однорідних або змішаних за національним складом, проти будь-яких осіб на території третіх країн [9, с. 165].

Можна також виділити інші форми тероризму: «хімічний тероризм», «біологічний тероризм», «психологічний тероризм». Нині відома така нова форма тероризму, як високотехнологічний тероризм, складовими частинами якого є кібертероризм (електронний, комп'ютерний тероризм) і космічний тероризм [1, с. 36].

Під кібертероризмом розуміють навмисну мотивовану атаку на інформацію, що обробляється комп'ютером, комп'ютерну систему або мережу, яка створює небезпеку для життя і здоров'я людей або настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації військового конфлікту.

Існування нових моделей терористичних організацій, передусім мережевої, впливає на ситуацію в державах, міждержавні стосунки, глобалізаційні та дезінтегративні процеси у світі. Вони можуть як сприяти налагодженню міждержавної взаємодії для ефективного протистояння терористичним загрозам, так і стимулювати конфронтацію держав та зарахування окремих держав до категорії держав-терористів, або зменшувати роль інституту держави в умовах активізації недержавних суб'єктів – терористичних організацій [5, с. 10].

Сучасний рівень науково-технічного прогресу дає змогу говорити про форми прояву космічного тероризму:

- знищення космічних об'єктів, елементів наземних комплексів управління та інших структур космічних агентств;

- залякування окремих великих організацій, регіонів, країн вибором місць падіння захоплених космічних апаратів;

- залякування діями з космосу щодо морських, наземних і повітряних об'єктів.

З урахуванням вищепереліченого, під тероризмом варто розуміти злочинне діяння, що полягає в застосуванні протиправних дій або загрози їх застосування щодо окремих осіб, групи осіб, матеріальних або нематеріальних об'єктів, що супроводжується залякуванням населення і навмисним створенням обстановки страху, пригніченості, напруженості з метою ухвалення рішень, вигідних для терористів і позначених підвищеною суспільною небезпекою і публічним характером його здійснення. При цьому мета терористів може бути різною: релігійна, політична, економічна і т.д. Основними чинниками, які створюють підґрунтя для локального тероризму, є горизонтальна соціальна нерівність та конфлікти між різними соціальними групами [2, с. 23].

Для перемоги над міжнародним тероризмом необхідні заходи національного рівня. До 11 вересня 2001 р. (м. Нью-Йорк – найбільша терористична атака в історії людства) тільки чотири держави ратифікували конвенцію ООН про боротьбу з тероризмом. Щоб відновити уряди в неспроможних державах і врятувати інші

держави від таких ситуацій, знадобляться конструктивні заходи. Економічний спад, на думку аналітиків Світового банку, – основна ознака неспроможності держави, що наближається, і, відповідно, економічний прогрес допомагає укріпити державу.

Оскільки неспроможні держави можуть бути безпечним укриттям для терористів, економічний розвиток має бути ключовою частиною довгострокової стратегії боротьби з міжнародним тероризмом. Проте, на думку аналітиків Світового банку, немає очевидного зв'язку між бідністю і тероризмом [10].

Виявлення причин тероризму є однією з основних проблем у процесі розробки і вдосконалення правових заходів боротьби з тероризмом. Науковці називають причини тероризму:

- 1) помітне зниження життєвого рівня в поєднанні з безпрецедентно збільшеною соціальною диференціацією, які викликають до життя такі соціально-психологічні чинники, як злість, заздрість, ненависть, ностальгія за минулим і т.п.;

- 2) економічна і енергетична криза, зростання цін, інфляція;

- 3) кризовий стан соціальних і професійних груп, особливо військових, що мають досвід війни, і осіб, що мають досвід роботи з вибуховими пристроями і вибуховими речовинами;

- 4) зростання безробіття, яке зумовлює проблеми міграції, бродяжництва, психологічної і професійної деградації і дезорієнтації особи в умовах ринкової економіки і т.п.;

- 5) поширення серед населення зброї, військової підготовки і специфічних військових умонастроїв, пов'язане як з участю значної частини військових у реальних бойових діях (афганська і чеченська війни), так і з вимушеним перепрофілюванням багатьох працівників спецслужб, що нерідко опиняються в кримінальних структурах; доступність зброї і велике число військових, які шукають собі застосування;

- 6) поширення засобами масової інформації ідей і поглядів, що ведуть до зростання насильства, нерівності і нетерпимості, навіювання населенню всесильності і всездозволеності терористів та ін.

Висновки. Ефективна боротьба з тероризмом можлива тільки спільними зусиллями всіх членів світової спільноти. При цьому варто враховувати, що вже є значна юридична база у вигляді численних міжнародних конвенцій для боротьби з тероризмом. У цих нормативних актах передбачені взаємні зобов'язання держав щодо протидії різним

видам і формам терористичної діяльності. Серед них можна зазначити Женевську Конвенцію по протидії тероризму 1937 р., Вашингтонську Конвенцію про запобігання і покарання актів тероризму 1971 р., Європейську Конвенцію про запобігання тероризму 1977 р., Токійську конвенцію 1963 р., Гаагську конвенцію 1970 р., Монреальську конвенцію 1971 р., спрямовані на боротьбу із злочинами терористів на повітряному транспорті, Нью-Йоркську конвенцію 1973 р. про запобігання і покарання злочинів проти осіб, що користуються міжнародним захистом, Нью-Йоркську конвенцію 1979 р. про боротьбу із захопленням заручників, Віденську конвенцію 1980 р., Монреальську конвенцію 1991 р. про маркування пластичних вибухових речовин, Нью-Йоркську конвенцію 2000 р. про боротьбу з фінансуванням тероризму.

Варто також зауважити, що протидія сучасному тероризму потребує системного підходу, де поряд

із комплексом державно-правових заходів вагомою складовою частиною має бути активна діяльність громадянських інститутів нашого суспільства. Тому необхідно консолідувати різні громадські течії для підтримки глобальної стратегії з протидії тероризму, створити багатофункціональну та багаторівневу систему щодо протидії цьому явищу. Така система має об'єднувати оптимальне застосування інтелектуального потенціалу нації, загальнонародського чинника держави та його мобілізацію на вирішення питань боротьби з тероризмом [6, с. 60].

Таким чином, практика показує, що розрізнені дії окремих країн не достатні для ефективного протистояння тероризму. Боротьба з тероризмом вимагає участі всіх країн світової спільноти, тим більше в умовах глобалізації світових процесів, і приводить до необхідності розробки комплексних міжнародних підходів і єдиних методик протистояння різним терористичним проявам.

Список літератури:

1. Богданов О. Високотехнологічний тероризм нової епохи. *Проблеми безпеки особистості, суспільства, держави*. 2005. Вип. № 4. С. 34–37.
2. Вілкова Д.С. Слабкі держави і загроза транснаціонального тероризму. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 148 (3). С. 20–25.
3. Войтович Р.В. Глобальний тероризм як виклик суспільному розвитку. *Вісник НАДУ*. 2010. Вип. 4. С. 5–17.
4. Конвенція з боротьби з актами ядерного тероризму. Саміт ООН. *Голос України*. 2005. № 174 (3674). С. 1.
5. Кормич Л.І., Кормич А.І. Новий формат загроз міжнародного тероризму: час мереж та технологій. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 63. С. 6–19.
6. Крутов В.В., Форноляк В.М. Система суб'єктів боротьби з тероризмом, їх адміністративно-правовий статус. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2019. Вип. 2. С. 56–64.
7. Литвинов В.Д. Латинсько-український словник. Київ : Українські пропілеї, 1998. С. 644.
8. Остроухов В.В., Присяжнюк М.М. Інформаційно-психологічні аспекти тероризму в контексті філософії безпеки. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2019. Вип. 2. С. 65–71.
9. Телешун С. Сучасний тероризм: українські реалії. *Політичний менеджмент*. 2005. Вип. № 1 (10). С. 163–169.
10. Шевчук О.А., Босак Д.Ю. Міжнародно-правові принципи боротьби з тероризмом. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Юридичні науки*. 2019. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcurn_2019_2_11 (дата звернення 23.02.2020)

Shkurat I.V. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL SUBSTANTIATION OF THE CONCEPT OF “INTERNATIONAL TERRORISM” AS A COMPONENT OF GLOBALIZATION PROCESSES

The article deals to the theoretical and methodological substantiation of the concept of “international terrorism”. Modern terrorism investigated and found to have significant financial resources, technical equipment and a high level of organization. The urgency have been determined by the need to increase the effectiveness of counter-terrorism measures, as ensuring an adequate level of security is one of the priorities of any state. It is substantiated those dangerous types of terrorism, which include: political, informational, economic, social (domestic), suicidal, technological, criminal and anti-state terrorism. It established that terrorism could interpreted as a policy and practice of achieving a political goal through or through terror.

The basic classifications of terrorism are considered: top and bottom terror; political, revolutionary, left, right, separatist, complex, criminal, pathological; territorially: international; intrastate; depending on criminal motivation: political; religious; nationalist; economic; in the form of manifestation of terrorism: use of explosive devices for terrorist purposes; seizure of aircraft and other criminal interference with civil

aviation activities; seizure of a ship and other criminal interference with the activities of international shipping; hostage-taking; other forms of terrorism.

It is proved that the causes of terrorism are one of the main problems in the development and improvement of legal measures to combat terrorism: a marked decrease in living standards in combination with an unprecedented increase in social differentiation; economic and energy crisis, rising prices, inflation; the crisis of a number of social and professional groups, especially the military; rising unemployment; widespread distribution of weapons, military training and specific military motives among the population; the dissemination of ideas and views by the media.

It is justified that the effective fight against terrorism is possible only through the joint efforts of all members of the world community. It should be borne in mind that there is already a significant legal basis in the form of numerous international conventions for combating terrorism.

Key words: *terror, weapons, international terrorism, society, terrorist organizations.*